

BD-tuinbouwbedrijf Eindelienge Paard als economische vernieuwer

Het zou de warmste dag van de zomer worden, was voorspeld. Maar 's morgens vroeg was daar op Eindelienge nog niets van te merken. Twee van de acht paarden liepen op een klein beetje rustig te grazen. Al direct bij het begin van het gesprek zegt Leo de Visser dat een half jaar geleden in de PZC (Provinciale Zeeuwse Courant) een leuk stuk over zijn bedrijf stond. Even later laat hij het artikel zien. Journalist Henk Postma heeft inderdaad een informatief artikel over Eindelienge geschreven. Waarom zouden we dat niet in Dynamisch Perspectief kunnen plaatsen, zo vragen we ons af. Een paar weken later geeft de PZC daar toestemming voor.

Henk Postma © Provinciale Zeeuwse Courant

RITTHEM - Het paard als helper in het akkerbouwbedrijf. Ouderwets? Wie dat denkt, is niet van deze tijd. Want het paard is terug. Als toonbeeld van innovatie. Tuinbouwbedrijf Eindelienge, gelegen tussen Oost-Souburg en Ritthem, heeft daar inmiddels vijftieng jaar ervaring mee.

In Nederland zijn ze nog op de vingers van één hand te tellen: boeren die de paardentraction in ere herstellen. Maar elders groeit de interesse

*Het is een
keiharde
keus voor
rendement*

explosief. Zoals in Duitsland. Daar schoven al meer dan tweehonderd boeren de tractor aan de kant, om die te vervangen door het paard. Met nostalgie heeft dat niets te maken. Het is een keiharde keus voor rendement, zegt Leo de Visser, met echtgenote Mieke de drijvende kracht achter het biologisch-dynamisch tuinbouwbedrijf Eindelienghe.

Dag in dag uit is hij er met zijn paarden in de weer. Ze helpen hem ploegen, zaaien en maaien, hooien, wieden, eggen en bemesten, oogsten en wat al niet meer. Hij begon daar vijftientig jaar geleden al mee. Destijds verklaarden ze hem voor gek. Tegenwoordig geldt hij als lichtend voorbeeld. Koopt De Visser weer eens een nieuw paardenwerktuig, dan krijg hij daar subsidie voor. Niet vanwege inspanningen voor behoud van Zeeuws erfgoed, maar omdat hij de economie van het platteland vernieuwt. Het Publiciteitscentrum Biologische Landbouw pochte laatst met de resultaten: "Het blijkt dat het bedrijf van Leo en Mieke bij de hoogste opbrengsten en de laagste mestgiften zit." Een groot voordeel is een betere vruchtbaarheid van

de grond. Er is veel minder sprake van structuurbederf dan bij het gebruik van tractoren.

Rendabel

De gangbare landbouw in Nederland, met hoog energieverbruik, zowel voor kunstmest als machines, is al lang niet meer rendabel. Boeren zoeken alternatieven en vinden die steeds vaker in de biologische, of zelfs biologisch-dynamische landbouw. Die levert, zegt De Visser, gezonder en smaakvoller voedsel op en is zowel beter voor de grond als voor het milieu. Het paard blijkt daarbij bijzonder geschikt als productiemiddel. Met dat al is een goedbelegde boterham te verdienen, zo wordt op Eindelienghe bewezen. Er zit natuurlijk wel wat meer handwerk aan vast. Maar het geeft voldoening. "Zelfs wanneer de gangbare manier van landbouw aanzienlijk meer geld zou opleveren, dan nog zou ik daar niet mee willen ruilen."

De Visser heeft er niet voor doorgeleerd. Jawel, hij is een telg uit een volbloed boerengeslacht. Maar dat hij in de landbouw z'n

Harde werkers

Het bedrijf beschikt nu over 9,5 hectare grond, verdeeld over vier niet te ver uit elkaar gelegen kavels. Daar horen nu acht paarden bij, oudjes die het rustig aan mogen doen, jonkies die het vak nog moeten leren en harde werkers die in de bloei van hun leven zijn. Verder herbergt het bedrijf vijf slachtrunderen en vijftewintig kippen. Op het land groeien spinazie, pastinaak, pompoen, vroege aardappelen, groene kool en knolselderij, voornamelijk voor de groothandel, voerbieten voor het vee, en allerlei bijproducten als sla, boontjes en tomaat voor in de winkel.

brood zou gaan verdienen, dat had hij niet verwacht. "Boeren kregen opdracht zo goedkoop en zo veel mogelijk voedsel te produceren. Daarmee werd een negatieve spiraal in werking gezet: steeds meer kunstmest, steeds meer mechanisatie. Het is inmiddels wel duidelijk dat dit uiteindelijk de bodem heeft weggeslagen onder een gezonde bedrijfsvoering."

De Visser wenste niet in die spiraal terecht te komen. Dus ging hij aan de slag als werktuigbouwkundige. Maar er was één aspect dat hem aan het boerenbestaan gebonden hield: zijn liefde voor het paard. Daar hield hij er twee van, niet om mee te boeren, maar voor z'n favoriete sport: de ringrijderij. "Ik had m'n paarden bij anderen in de kost lopen. Tot ik wat grond kon kopen, twee hectare, te veel voor die twee paarden. Dus gebruikte ik een gedeelte om er wat op te tuinieren." Voor hij het in de gaten had, groeide die liefde uit tot een biologisch-dynamisch tuinbouwbedrijf. Er kwam een winkeltje bij en om dat alles te beheren richtte hij met z'n vrouw de Maatschap Eindelieng op.

Ze hebben er de handen vol aan. 's Zomers zo'n tachtig uur en 's winters altijd nog wel zo'n zestig uur per week. Daarnaast bestiert Leo als voorzitter de Zeeuwse ringrijderij. Mieke doet de boekhouding, de winkel en helpt mee op het land. Eén vaste kracht steekt de helpende hand toe.

Het is een arbeidsintensieve bedoening. Daar staat tegenover dat de gewassen tegen een stootje kunnen. "Onze gewassen groeien gelijkmatig op. Ze zijn goed bestand tegen ziekten. Zonodig gebruiken we natuurlijke bestrijdingsmiddelen. Maar dat kost ons niet meer dan zo'n honderd tot tweehonderd euro per jaar." Aan klanten geen gebrek. Althans, wanneer we wat verder kijken dan Nederland. "We leven voor een deel van de export. In Nederland loopt het zo hard nog niet. In Duitsland, Scandinavië of Engeland wel. Daar is de productie te laag om de eigen behoeften te dekken." ■

Naam: Maatschap Eindelieng
Zandweg 54-a
4389 TH Ritthem

Opgericht: 1980
Aantal medewerkers: 3
Omvang: 9,5 hectare
Gemengd bedrijf met akkerbouw, grove groenteteelt en vleeskoeien.